

KLASİK DÖNEM ODA MÜZİĞİ REPERTUVARINDA KONTRBASIN YERİ¹

THE PLACE OF DOUBLE BASS IN THE CLASSICAL PERIOD CHAMBER MUSIC REPERTOIRE

Hale DURU BASMACIOĞLU

Doç., Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, Eskişehir, Türkiye

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8240-9050>

hdbasmaciog@anadolu.edu.tr

Ezgi ÖZOK

Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye

Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6856-8784>

hbasmaci@gmail.com

Received Date: 17-12-2019

Accepted Date: 21-01-2020

Published Date: 31-01-2020

Öz

Bu çalışmada Klasik Dönem oda müziği repertuarında kontrbasın nasıl bir yere sahip olduğu araştırılmıştır. Dönemin oda müziği literatürü taranmış ve kontrbaslı eserlerin listesi oluşturulmuştur. Ortaya koyulan bu veriler doğrultusunda, yapılan çalışmanın gerek konser performanslarına, gerekse eğitim müfredatına katkı sağlayacağı ve rehber niteliğinde olacağı düşünülmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında; Klasik Dönem, kontrbas müziği ve tekniğinin gelişmesi bakımından oldukça zengin bir dönem olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde solo bir çalgı olarak da değer görmeye başlayan kontrbasın orkestra içinde alışlagelmiş kullanımının dışında, oda müziği eserlerindeki rolü de değişmiş, eşlik çalgısı özelliğine ek olarak solo partilerde kendisine yer bulmuştur. Bu bağlamda Klasik Dönem, çalgının literatürü, tekniği ve kullanımı açısından dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Terimler: Kontrbas, Klasik Dönem, Oda Müziği

Abstract

This study examines the places of double bass in the Classical Period chamber music repertoire. Chamber music literature of the period was searched and a list of works with double bass was created. It is believed that based on such data the study will contribute to concert performances and the educational curriculum and serve as a guide as well. When the historical process is considered, the Classical Period is a very rich era in terms of the development of double bass music and technique. In this period, besides traditional use of the double bass in the orchestra, which started to be appreciated as a solo instrument, its role in chamber music works changed and attained a place in the solo parties in addition to its feature of being an accompaniment instrument. In this context, the Classical Period is considered as a turning point in terms of literature, technique and usage of the instrument.

Keywords: Double bass, Classical Period, Chamber Music

Giriş

Bu çalışmanın amacı, Klasik Dönem'de oda müziği türünde üretilen eserlerde kontrbas kullanımı ile ilgili tarihsel süreci incelemek, eser örneklerine yer vermek ve klasik stilde bestelenen bu dönem eserlerine dikkat çekmektir. Bunun yanında, kontrbas repertuarından derlenen Klasik Dönem'e ait kontrbaslı oda müziği eserleri listelenerek, başta öğrenciler olmak üzere tüm kontrbas icracılarının kullanımına sunulmuştur.

Avrupa'da Orta Çağ'dan başlayarak gelişim gösteren çok seslilik, farklı çalgıları ve ses renklerini müziğe kazandırmış, müzikal yaratıcılığı zenginleştirmiş ve müziğin evrensel kimliğe bürünmesini desteklemiştir. Çok sesliliğin gerektirdiği ses genişliği ve farklı tınılara duyulan ihtiyaç doğrultusunda bas sesli çalgılar ortaya çıkmıştır. Bununla beraber Orta Çağ'ın son periyodunda başlayan Rönesans

¹ Bu çalışma Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yeri adlı yüksek lisans tezinden derlenerek oluşturulmuştur.

Dönemi’ndeki bilimsel, teknik ve sanatsal gelişmeler, müzik alanında da beklentileri yükseltmiştir. Bu beklentiler çalgıların kapasitesinin gelişmesine ve çeşitlilik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bas çalgıların evrimi sürecinde kontrbas, modern haline ulaşana kadar birçok aşamadan geçmiştir. Orkestradaki eşlik rolü ve solo çalgı olarak kullanılmasının yanı sıra oda müziğinde de yer edinmiştir. Bunun yanında kontrbaslı oda müziği eserlerinden oluşan ayrı bir repertuvar da oluşmuştur. 21. yüzyılda kontrbaslı oda müziği eserlerinin sayısının yaklaşık olarak 4000’i aştığı bilinmektedir.

“Oda müziği, küçük solistik kadrolar; düolar, triolar, kuartetler vb. için yazılmış her türden müziktir.”² Çıkış noktası vokal müzik olan oda müziği, saray içinde soylu kesim için küçük bir odada veya salonda icra edilen bir müzik türü olarak filizlenmiştir. Zaman içinde değişime uğrayan oda müziği kavramı, farklı bir kimliğe bürünerek konser salonlarına taşınmış ve geniş kitlelere ulaşmıştır.

Çalışmanın içeriğinde, Klasik Dönem’e ait oda müziği eserlerinde kontrbasın yeri, işlevi ve kullanımını incelemeye odaklanılmıştır. Çalışmanın üç ana ögesi olan Klasik Dönem, oda müziği ve kontrbas ayrı başlıklar altında genel bir çerçevede incelenmiş ve buna bağlı olarak kontrbasın oda müziğinde kullanımı konusunda bir değerlendirme yapılmıştır. Klasik Dönem sürecine odaklanılmakla birlikte, birbirleriyle olan etkileşimini ortaya koyabilmek için Barok ve Romantik Dönemler ile ilgili bağlantılara da yer verilmiş, araştırma kapsamında listelenen eserler yalnızca oda müziği eserleri ile sınırlı tutulmuştur.

Öncelikle kontrbasın öncelikle fiziki tanımı yapılmış, daha sonra tarihsel gelişimi, orkestradaki yeri ve solo olarak kullanımı araştırılmıştır. Çalışmanın devamında oda müziğinin gelişimi ve dönemlere göre oda müziğinde kontrbas kullanımı incelenmiştir. Çalışmanın son kısmında ise Klasik Dönem’in özellikleri, Klasik Dönem oda müziğindeki kontrbaslı eserler ve Klasik Dönem’den Romantik Dönem’e geçiş değerlendirmesi sunulmuştur. Klasik Dönem’de kontrbasın oda müziğinde kullanılış şeklini anlayabilmek için gerek solo gerekse oda müziği alanında birçok eser vermiş olan bestecilerin katkıları üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın hazırlanmasında Klasik Dönem, oda müziği ve kontrbas hakkında ulaşılabilmemiş olan, yazılan kitap, makale, bildiri, yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşan basılı yayımlar incelenmiştir. Türkçe kaynakların yanında yabancı literatür mümkün olduğu kadar araştırılmaya çalışılmış, uluslararası akademik veri tabanları taranmıştır.

Literatürde çalgının isminin Türkçe kullanımında “kontrabas” şeklinde yazıldığı görülse de, bu çalışmada Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü esas alınarak “kontrbas” şeklinde yazımı kullanılmıştır.

Kontrbasın Tarihsel Gelişimi

Kontrbas, keman türünden kalın sesli yaylı saz olarak tanımlanmaktadır.³ Diğer yaylı çalgılardan farklı şekilde Alman ve Fransız arşeleri olarak adlandırılan iki çeşit arşe modeli bulunmaktadır. Fransız kontrbas arşesi, biçim ve tutuş şekli bakımından viyolonsel arşesine benzer bir yapıdadır. Alman arşesi ise avuç içinde kavranan bir topuğa sahiptir. Kontrbas tarihinin ileri gelen bestecilerinden Domenico Dragonetti, Alman ekolüne ait avuç içi arşe stilini, Giovanni Bottesini ise viyolonsel geleneğini takip ederek Fransız stiline uygun arşeyi el içinde kullanmıştır. Franz Simandl tarafından şekillendirilen Alman arşesi 21. yüzyılda bütün Avrupa’da oldukça yaygın hale gelmiştir.

Kontrbas, evrim sürecinde modern haline ulaşana dek akort, ebat ve şekil itibarıyla pek çok aşamadan geçmiştir. Yüzyıllar boyunca kontrbas kadar değişim geçiren başka bir çalgı yoktur.⁴ Kontrbasın 16.

²U. Micheals ve G. Vogel (2015). *Müzik Atlası*. (Çev: Semih Uçar), İstanbul: Alfa Yayınevi, s.319

³http-1: <http://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi:05/07/2019)

⁴G. Raschen (2009). *Chamber Music With Double Bass: A New Approach To Functionand Pedagogy*, University Of North Texas, Doctor of Musical Arts, s.15

ve 17. yüzyılda yaygın biçimde kullanılan viyol ve keman ailesinin bas çalgılarından evrimleştiği bilinmekle birlikte, 500 yıllık tarihinin büyük bir kısmında viyol ailesinin kalın sesli çalgısı olan viyolon ile benzerlik göstermektedir. “16. yüzyılda, kemanın kendisi hariç, keman ailesinin en büyük çalgıları için ‘violone’ ve Portekiz’de de ‘Rabecaon’ kullanılmıştır.”⁵ Viyolon, 19. yüzyıla kadar sıklıkla kullanılmış, daha sonra yerini kontrbasa bırakmıştır.

Kontrbasın Orkestradaki Kullanımı

Orkestra kavramının iyice olgunlaşması ile kontrbas ve benzeri bas çalgıların orkestraya dahil oluşu Barok Dönem’de gerçekleşmiştir. Kontrbasın orkestra içinde önem kazanması 1600’lerin sonlarına doğru başlamıştır. Franz Joseph Haydn, senfonilerinde kontrbasa ayrı bir parti vererek bu çalgının diğer bas çalgılardan bağımsız olarak kullanımına öncülük etmiştir.

Klasik Dönem’in başlarında armonik yapıyı destekleyen ve güçlendiren bir unsur olarak kullanılan kontrbas, orkestranın yapısının zenginleşmesi ile vazgeçilmez bir çalgı haline gelmiştir. Kontrbaslar, senfonik eserlerin icrasında ritmik yapıyı taşıyarak orkestrayı bir arada tutmakla birlikte, hacimli sesleriyle armonik zeminden sorumlu bir işleve sahiplerdir. Bu özellikleriyle orkestranın bel kemiği olarak da görülmektedir.

Barok çalgı topluluklarındaki klavsen ve bas çalgıların seslendirdiği şifreli basa dayanan *basso continuo* (sürekli bas) geleneğinde, kontrbas diğer bas çalgılarıyla birlikte etkin bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, Klasik Dönem’de viyolonsel partisini bir alt oktavdan seslendirerek armoninin bas seslerini kuvvetlendirme görevini devam ettirmiştir. 18. yüzyılın son çeyreğine doğru, senfonide sürekli basın etkisinin azalmaya başladığı görülmektedir.

Klasik Dönem’in ortalarında orkestradaki müzikal ağırlık, yaylı çalgılara, özellikle de kemanlara bırakılmıştır. Üflemeli çalgılar yaylı çalgıları destekleyen ve armonik yapıyı kuvvetlendiren bir işlev üstlenmiştir.

Romantik Dönem’in yaratıcılık anlayışıyla bestelenen, Klasik Dönem’e göre daha zengin, yoğun ve renkli eserlerin yorumlanması dönemin orkestrasında değişikliklere yol açmıştır. Çalgıların teknik kapasitelerinin genişlemesi, kullanılan çalgı çeşitliliğinin ve sayısının artması ile 20. yüzyılda orkestra nitelik ve nicelik bakımından doruğa ulaşmıştır. Özellikle Hector Berlioz ve Gustav Mahler’in kalabalık eserlerini seslendirmek için orkestra salonlarının da sahnesi ve kapasitesi genişlemiştir. Romantik Dönem orkestrası, müziğin duygusal yoğunluk içeren eserleri ile ses yelpazesine karşılık veren bir şekilde tarih boyunca en geniş şekline ulaşmış ve radikal değişikliklere sahne olmuştur.

Kontrbasın orkestradaki konumu, yeri ve işlevinin bu değişimlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Besteciler eserlerinde, kalabalıklaşan orkestranın bas ihtiyacını karşılamak üzere sayı olarak artan kontrbaslara solo olarak ve öne çıkan partilerle yer vermişlerdir. Klasik Dönem’de olduğu gibi viyolonsel partisini katlama, bas partisini kuvvetlendirme ve destek verme işlevinden sıyrılan kontrbasın, Romantik Dönem orkestrasında ayrı bir melodik çizgiye sahip ve bağımsız sololar seslendiren bir rolde olduğu görülmektedir.

Kontrbasın Solo Kullanımı

Orkestra çalgısı olarak ortaya çıkan kontrbasın solo olarak öne çıktığı eserler ilk olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanmıştır. “Kontrbas için bilinen en eski solo konçertolar Carl Ditters von Dittersdorf ve Wenzel Pichl tarafından 1760’larda yazılmıştır.”⁶ 1760-1812 yılları arasında 18’i

⁵E. Gül (2002). *Kontrbasın Tarihsel Gelişiminde Giovanni Bottesini*. Eskişehir, Sanatta Yeterlilik Tezi s.4.

⁶P. Burn (2000). *A New History of the Double Bass*. Fransa: Paul Burn Productions, s.103.

⁶Gül (2002), a.g.k., s.4

Johannes Matthias Sperger'e ait olmak üzere 28 kontrbas konçertosu bestelenmiştir.⁷ 1763 yılında, Haydn'ın kontrbas için bir konçerto yazmış olduğu bilinmekle birlikte bu eserin günümüze kadar ulaşması mümkün olmamıştır.⁸

18. yüzyılın ikinci yarısında virtüözite gerektiren birçok eserin çıkış yeri Mannheim Okulu olmuştur. Kontrbas solo literatürünün "Altın Çağı" olarak nitelendirilen bu döneme damgasını vuran besteciler arasında Johann Baptist Vanhal, Franz Anton Hoffmeister, Leopold Kozeluch, Carl Ditters von Dittersdorf, Anton Zimmermann, Franz Antonio Hoffmeister, Antonio Capuzzi ve Johannes Matthias Sperger bulunmaktadır.

18. yüzyılın ortalarından sonuna kadar önde gelen kontrbas sanatçıları, "Viyana Akordu" kullanmışlardır. Kalından inceye fa-la-re-fa#-la olarak akortlanan, genellikle beş telli, dönemin bas çalgıları viyolonlar, kırık akorların ve arpejlerin çalınışını kolaylaştırmıştır.⁹ Akort sisteminin en büyük engeli, re majör veya si minör gibi tonların çalınışını kolaylaştırırken, mi bemol majör, do minör, si bemol majör gibi tonlardaki eserlerin çalınışını zorlaştırmasıdır. Viyana akorduyla birlikte kullanılan "Viyana Basları" özel bir şekle sahiptir. Bu çalgılar, gamba şeklinde, arkası düz, omuzları tepeye doğru eğimli ve viyol köşelerine sahiptir.

18. yüzyılda Viyana akordu ile yazılan eserlerin 21. yüzyılda seslendirilebilmesi için modern kontrbasa uyarlanması gerekmektedir. Editörler eserleri kalından inceye mi-la-re-sol seslerinden oluşan orkestra akorduna veya solo eserlerde kullanılan *scordatura* akort, fa#-si-mi-la seslerine uyarlamaktadırlar. Bu durum eserlerin teknik anlamda zorlaşmasına yol açmıştır. Uyarlamalarda genellikle parlak bir ton elde etmek için solo akort tercih edilse de, Rodney Slatford gibi bazı modern editörler eserleri bir ton kalına aktararak orkestra akordunda çalınabilecek şekilde uyarlamışlardır.¹⁰

Oda Müziğinin Genel Tanımı

Soylu kesimin yaşam alanları çevresinde ortaya çıkan bir tür olmasından dolayı oda müziğinin başlangıcı için kaynaklarda kesin bir yer ve mekân belirtilmemiştir. 17. yüzyıl içinde İngiltere ile İtalya'daki türlerden doğan ve yaygınlaşmaya başlayan oda müziği tanımının kökeni vokal müziğe dayandırılmaktadır. 17. yüzyıla kadar bağımsız olarak da kullanılan çalgıların, Rönesans ve Orta Çağ süresince vokal ağırlıklı yapılan toplu müziklere eşlik konumunda yer aldığı görülmektedir. 18. ve 19. yüzyıldan itibaren oda müziği daha çok çalgılar için yazılan formlar etrafında şekillenmiştir.

17.-18. yüzyıl başlarında görülen iki tür sonat, *sonata da camera* (oda sonatı) ve *sonata da chiesa* (kilise sonatı), oda müziği ve oda müziğinin etrafında şekillendiği trio sonat ile bağlantılıdır.

Sonata da camera, çalgılar için oda müziği niteliğinde bir form olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Dans adımlarından ilham alan *sonata da camera*, İtalya'da Barok Dönem'in en çok kullanılan formudur. *Sonata da chiesa* formunda ise bölüm isimleri, dans terimleri yerine tempo terimleriyle adlandırılmıştır.

⁷H. Jacobson (1988). The Edition of an Unpublished Contrabass Solo-Quartet by Franz Hoffmeister. *The Journal of the International Society of Bassists Vol.15/1* s. 58

⁸Burn (2000), a.g.k., s.103

⁹G. Raschen (2009). *Chamber Music With Double Bass: A New Approach To Function and Pedagogy*. University Of North Texas, Doctor of Musical Arts, s.15.

¹⁰Jacobson (1988), a.g.k., s.61.

¹¹A. Say (2003). *Müzik Tarihi*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, s.211.

Sonata da camera ve süit formlarından alınan hızlı ve yavaş dört bölümlü yapı sonat formunun kimliğini oluşturmuştur.¹² Sonat bölümlerinin sayı ve süreleri, formun birçok örneğini veren Arcangelo Corelli (1653-1713) ile birlikte belli bir sistematige oturmuş ve besteciye özgün bir hale gelmiştir.

Oda Müziğinde Kontrbas Kullanımı

21. yüzyılda kontrbaslı oda müziği eserlerinin sayısının 4000'e ulaştığı bilinmektedir. Uluslararası Kontrbasçılar Birliği (ISB) üyelerinden Paul Nemeth, 4000 civarında kontrbaslı oda müziği eserlerinden oluşturduğu online veri tabanı ile repertuarın genişliğine dikkat çekmektedir. Murray Grodner'in "Comprehensive Catalogue of Music, Books, Recordings and Videos for the Double Bass" çalışması da alana katkı sağlayan önemli kaynaklardan biridir.

Repertuar zenginliğine karşın kontrbasın oda müziğindeki kullanım olanaklarının yeterince değerlendirilemediği düşünülmektedir. Gudrun Raschen, 2009 yılında yaptığı "Chamber Music with Double Bass: A New Approach to Function and Pedagogy" adlı doktora çalışmasında kontrbasın oda müziğindeki önemini şu şekilde dile getirmiştir:

Kontrbasçıların solo ve orkestra repertuarına daha çok odaklanmaları, oda müziğinin ayrılmaz bir parçası olan kontrbasın ihmal edilmesine yol açmıştır. Kontrbas, genellikle alandaki tarihsel bilgi eksikliği ve repertuarın yeterince farkında olunmaması nedeniyle Amerika'nın önde gelen üniversitelerinin oda müziği müfredatlarına dahil edilmemektedir.¹³

Aynı çalışmada viyolon/kontrbasın yer aldığı 858 adet ikili eser, 810 adet üçlü eser, 544 adet dördümlü eser, 860 adet beşli eser, 484 adet altılı eser, 332 adet yedili eser, 368 adet sekizli eser ve 303 adet dokuzlu eser olduğu belirtilmektedir.

ISB'nin 2011'de yayınlanan çalışmasında bu eserler arasından en sık icra edilen ilk 10 eser şunlardır:¹⁴

1. Schubert "Trout" Kentet
2. Mozart "Eine Kleine Nachtmusik"
3. Beethoven "Septet"
4. Schubert "Oktet"
5. Dvorak "Kentet"
6. Rossini "Viyolonsel ve Kontrbas için Duo"
7. Prokofiev "Kentet"
8. Schulhoff "Konçertino (flüt, viyola ve bas için trio)"
9. Rossini "Kuartetleri"
10. Boccherini "Kentetleri (op. 39)"

Klasik Dönem Öncesi Oda Müziği ve Kontrbas Kullanımı

Barok Dönem oda müziği, trio sonatın etrafında şekillenmiştir. Trio sonat, sürekli bas partisi ile beraber birbirini takip eden ve aynı müzikal temayı paylaşan iki üst partinin oluşturduğu üç sesli bir yapıya sahiptir. Soprano partide vokal olabildiği gibi tiz sesli çalgılar da yer alabilmektedir. Sürekli bas partisi ise viyol, viyolon, fagot gibi tek sesli bas çalgılar ve klavsen, org, lut gibi çok sesli çalgılar tarafından çalınmaktadır. Corelli, trio sonatın mimarı sayılmaktadır. George Frideric Handel (1685-1759), François Couperin (1668-1733) ve Antonio Vivaldi (1678-1741) de trio sonatın diğer temsilcilerindendir.

¹²Mimaroğlu (2014), a.g.k., s.45.

¹³Raschen (2009), a.g.k., s.1.

¹⁴C. Hoock, L. Levitt, K. Muroki (2011). 2011 ISB Convention Panel Discussion. *The Bassist's Guide to Chamber Music and Ensembles*. s.1. <https://www.isbworldoffice.com/assets/2011/2011-ISB-Bassists-Guide-Chamber-Music-Ensembles.pdf> (Erişim tarihi: 10.07.2019)

Bas çalgılarının, 17. yüzyıl boyunca reçitatifler, trio sonatlar, solo ve orkestra süitleri başta olmak üzere bütün müzik türlerinde kullanıldığı görülmektedir. Erken Klasik Dönem’de, kontrbasın oda müziğindeki kullanımı -besteciler bas partisini “viyolon” veya “kontrbas” olarak belirtmediği sürece kesin olarak bilinmemektedir. Erken Klasik Dönem’de bas partisi “viyolon” veya “kontrbas” olarak belirtilmediğinden dolayı, kontrbasın oda müziğindeki kullanımı konusunda kesin bir bilgiye sahip olunamamaktadır.

Kontrbaslı oda müziği eseri besteleyen ilk kontrbas sanatçısı ve besteci Jan Dismas Zelenka (1679-1745)’dir.¹⁵ Besteci 1721-1722 civarında, daha sonraları “üçlü sonatlar” olarak bilinen altı eser yazmıştır. Zelenka’nın iki soprano çalgı, fagot ve sürekli bas için “üçlü” veya “dörtlü” sonatları dönemin oda müziği anlayışını yansıtan örneklerdendir.

Klasik Dönem Özellikleri

Klasik Dönem, kesin çizgilerle olmamakla birlikte 18. yüzyıl ortası ve 19. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşanan evreye verilen isim olarak müzik tarihinde yer almaktadır.

Barok Dönem’in kontrpuantal yapısı, Klasik Dönem’in öne çıkan bestecileri Mozart ve Haydn’in tarafından ana unsur olarak görülmemiştir. Genel anlamda bestecilerin kullandığı sade üslup, Klasik Dönem’in sanat anlayışı ile örtüşmektedir.

Klasik Dönem’de, Aydınlanma Akımı, insana verilen önemin arttığı bir düşünce şeklini temel olarak 18. yüzyılda yayılmaya başlamıştır. Dönemin sosyal yaşamını etkileyen Aydınlanma Akımı sonrası sanat ve düşüncenin bireye yoğunlaşması, müziği de halka yönlendirmiş, soyluların zevkine hitap eden bir anlayıştan geniş kitlelere hitap eden bir biçime dönüştürmüştür.

18. yüzyılın ilk yarısında dönemin müzik anlayışını önemli derecede etkileyen “Mannheim Okulu”, çalgı müziği ve orkestra anlamında birçok yeniliği başlatan bir dönüm noktası olarak bilinmektedir. Bohemyalı kemancı ve besteci Johann Stamitz (1717-1757) ve dönemin yetenekli müzisyenlerden oluşan orkestra üflemeliler ve yaylıları bir araya getirildiği bir oluşum olmuştur. Yenilikçi fikirler ortaya koyan orkestra, tınısal arayışlar ve nüans çalışmaları gibi özellikleri ile Avrupa’yı etkileyen bir konuma gelmiştir. Viyana Klasikleri olarak bilinen Mozart, Haydn ve Beethoven, sayısız eserin yaratıcıları olarak dönemin eksenini oluşturan bestecilerdir.

Dönemin sık tercih edilen türleri sonat, senfoni ve kuartet olmuştur. 18. yüzyılın ilk yarısında piyanonun icadı ile birlikte piyano, klavsenin yerini almaya başlamıştır.

Özellikle oda müziğinde dönemin anlayışı ile yeni gelişen bazı türler görülmektedir. “Viyana serenadı, divertimento, cassation, notturmo gibi yapılar barok orkestra süiti ile klasik senfoni arasında köprü oluşturan hafif türlerdir.”¹⁶

Klasik Dönem Oda Müziği ve Kontrbasın Yeri

18. yüzyılın ilk yarısında, trio sonat, orkestra eserleri ve reçitatifte viyolonun sık kullanımı, oda müziğinin yükselişine zemin hazırlamıştır. Viyolon, kısa sürede Klasik Dönem divertimentosuna adapte edilmiş ve oda müziğinde sürekli bas işlevinden sıyrılmaya başlamıştır. Viyolon J. Ch. Mann, L. Borghi, Dittersdorf’un duolarının içinde, I. Holzbauer, A. Lotti ve J. Haydn’in triolarında, Telemann, Joseph ve Micheal Haydn ve Mozart’ın (KV 239) kuartetlerinde, A. Filtz, Dittersdorf ve Albrechtsberger’in kentetlerinde görülmektedir.¹⁷

¹⁵Raschen (2009), a.g.k., s.6.

¹⁶İlyasoğlu (1996), a.g.k., s.52.

¹⁷Planyavsky (1998), a.g.k., s.125

Müziği kategorilendirme girişimi bazı partiler arasında belirsizliğe yol açmıştır. Orijinal olarak bariton, viyolon ve piyano ya da orkestra için yazılmış Mozart'ın “*Per Questa Bella Mano*” eserinde bas partisinin viyolonsel için yazıldığı belirtilen edisyonlar bulunmaktadır. Buna bağlı olarak notaların orijinal el yazmaları olmadan, hangi çalgılar için yazıldıklarının tam olarak anlaşılabilmesi, kontrbas repertuarında belirsizliklere yol açmaktadır. Haydn'ın erken senfonilerindeki bas soloların özellikle viyolon için yazılmış olmasına rağmen viyolonsele adapte edildiği görülmektedir.¹⁸

Mozart'ın, on çalgıdan oluşan, bas, kontrbas ve orkestra için bestelediği “*Per Questa Bella Mano*” adlı eseri kontrbas için teknik pasajlar içermektedir (Bkz. Görsel 1).

Görsel 1. *Per Questa Bella Mano*¹⁹

Mozart, on üç çalgı için yazdığı “*Gran Partita*” isimli serenatında, kontrbasa yer vermiştir. Michael Haydn (1737-1806) ve George Albrechtsberger (1736-1809)'ın kilise müziklerinde bas partisinin etkin rolünü, öncelikli olarak viyolonun üstlendiği bilinmektedir. Johann Joseph Fux'un öğrencisi olan Albrechtsberger, Fux'un trio sonatlarını geliştirerek üç partili divertimento olarak kullanmıştır. Albrechtsberger kontrbaslı yedi yaylı kuartet, altı yaylı kentet ve altı yaylı altılı bestelemiştir. Michael Haydn'ın kontrbaslı dört triosu, yedi yaylı kuarteti, beş kenteti ve iki altılısı bulunmaktadır.

Michael Haydn gibi Mozart da kontrbasa eserlerinde yer vermiş, kilise triolarında, erken dönem serenad ve divertimentolarında kullanmıştır.²⁰ Bestecinin, “*Serenata Notturna KV. 239*” eserinde iki keman, viyola ve kontrbas solist çalgılar olarak; iki keman, viyola, viyolonsel ve timpani ise eşlik çalgıları konumunda yer almaktadır. Mozart'ın kontrbası kullandığı diğer eseri ise en bilinen eserlerinden olan *Eine Kleine Nachtmusik*'dir.

Klasik Dönem'de kontrbası oda müziği türünde ön planda kullanan bir diğer besteci ise, altı yaylı kentet serisini 1782'de iki keman, viyola ve iki viyolonsel için besteleyen Karl Ditters von Dittersdorf (1739-1799)'tur. 6 numaralı kentetinde olduğu gibi ikinci viyolonsel partisi, viyolonsele yazıldığı biçimde veya bir oktav tizleştirilerek kontrbasa uyarlanabilmektedir (Bkz. Görsel 2).

¹⁸Raschen (2009), a.g.k., s.8

¹⁹Raschen (2009), a.g.k., s.9

²⁰Raschen (2009), a.g.k., s.16.

Görsel 2. Dittersdorf Kentet No.6 (1782) (Bir oktav tizleştirerek kontrbasa uyarlanmış viyolonsel partisi)²¹

İtalya’da doğan ancak kariyerinin büyük bir bölümünü İspanya’da geçiren Luigi Boccherini, birçok eserinde kontrbasa yer vermiştir. Aynı zamanda viyolonselci olan bestecinin, “Viyolonsel ve Basso için Sonatlar” gibi bazı eserlerini kontrbas sanatçısı olan babası Leopoldo Boccherini için bestelediği düşünülmektedir. Özellikle senfoni ve konçerto gibi orkestral eserlerinde daima en kalın parti için *basso* ifadesini kullanmıştır. Bu ifade ile hangi çalgıların öngörüldüğü belirsizdir. Eserlerin modern edisyonları oda müziği repertuvarında kontrbasçılar tarafından sıkça kullanılmaktadır.

Boccherini’nin, kontrbasın kesin olarak yer aldığı ifade edilen eserleri Op.16 altı divertimentosudur. Boccherini’nin İspanya’daki ilk çalışmaları olan divertimentoları, 1773 yılında, Prenses Don Luis’in (1727-1785) müzisyenliğini yaptığı dönemde bestelenmiştir. Bu eserin yeni edisyonları İtalyan müzikolog Aldo Pais tarafından düzenlenmiştir.

Yaylılar ve vokal için bestelenen Op.61 *Stabat Mater* eserinin iki versiyonu bulunmaktadır. 1781 yılına ait orijinal versiyonunda en kalın parti için çalgı ismi belirtilmemiştir. Dokuz yıl sonraki genişletilmiş versiyonunda ise partinin kontrbas için yazıldığı düşünülmektedir.

Noktürn Op.38 No:1, her biri farklı çalgı kombinasyonuna sahip altı bölümden oluşmaktadır. Kontrbas sadece keman, viyola, fagot, obua veya flüt ve korno ile birlikte ilk bölümde yer almaktadır. Eserde kontrbas ritmik ve armonik destek vermekte, bunun yanı sıra kontrbasın kemana eşlik ettiği daha tiz bir partiyi de içermektedir. Müzikolog Aldo Pais’e göre bu eser Boccherini’nin oda müziği eserleri arasında kontrbasın solo olarak yer aldığı ilk eser olarak görülebilir.

Boccherini’nin 1787 tarihli üç kentetinin orijinali iki keman, viyola ve iki viyolonsel için bestelenmiş olmakla birlikte daha sonra kontrbas için yeniden düzenlenmiştir.²²

Franz Anton Hoffmeister (1754-1812) senfoni, opera, konçertolar ve birçok oda müziği eseri ile Klasik Dönem’in üretken bestecilerinin başında gelmektedir. Pek çok eseri olması nedeniyle eserlerinin sayısı net olarak bilinmemektedir. Solo kontrbas için bestelediği üç konçertoya birlikte dört *solo bas obbligato* başlıklı kuartetin de bestecisidir. Eserin Hoffmeister tarafından Leipzig’de yayınlanan edisyonu Horst Butter tarafından düzenlenmiş, Döblinger edisyonu ise Rudolf Malaric

²¹M. Montgomery (2017). Double Bass Parts for String Quintets of the 18th and 19th Centuries?. *The Journal of the International Society of Bassists* Vol.39/3, s. 21-23.

²²X. C. Gandara (2002). The doublebass in the chamber music of Luigi Boccherini (Çeviri: Roberto Aymes) *The Journal of the International Society of Bassists* Vol.26 No:1, s. 9-11.

tarafından düzenlenmiştir. Kuartetlerin tamamının orijinal olarak kontrbas solo için yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Hoffmeister'in No. 2 Re Majör Kuarteti dönemin özelliklerini göstermektedir. Hoffmeister'in birinci kemanın rolünü kontrbasa verdiği dört kuartet bulunmaktadır. Bu eserlerin teknik pasajları Viyana akordu ile çok daha kolay bir şekilde çalınabilmektedir. Bu sayede solo partiler çok daha açık ve rezonanslı duyulmaktadır.²³ (Bkz. Görsel 3)

Görsel 3. Hoffmeister: Solo Kuartet No. 2 Bölüm 2, ölçü 51-62²⁴

Beethoven'ın klarnet, korno, fagot, keman, viyola, viyolonsel ve kontrbas için 1799 yılında bestelediği Septet Op. 20, kontrbaslı tek oda müziği eseridir. Eserde kontrbas partisi, viyolonsel partisini bir oktav aşağıdan katlamakta ve tematik kısımlarda viyolonsel ile armonik destek vermektedir (Bkz. Görsel 3.4). Zarif ve hafif bir divertimento türünde olan eser Beethoven'ın eserlerindeki tipik ciddiyeti ile harmanlanmış bir üsluba sahiptir. Beethoven'ın altı bölümlü eserinin üçüncü bölümü Tempo di Menuetto'nun temasını basılmamış Piyano Sonatı Op.49 No.2 eserinden almıştır.²⁵

Görsel 4. Ludwig van Beethoven (1770-1827) Septet, Bölüm 1, Ölçü 1-7²⁶

İtalyan kontrbas virtüözü Domenico Dragonetti (1763-1846), kontrbas tarihinin ve Klasik Dönem'in en önemli besteci, orkestra sanatçısı ve icracılarından biri olarak nitelendirilmektedir. Kontrbas

²³H. Jacobson (1988). The Edition of an Unpublished Contrabass Solo-Quartet by Franz Hoffmeister. *The Journal of the International Society of Bassists* Vol.15/1, s. 58- 61.

²⁴Raschen (2009), a.g.k., s. 19.

²⁵A. L. Alvaré (2007). *Septets, Octets, Notets: Romantic Chamber Music In Its Cultural Context*, University of Nebraska, Master of Music, s. 21-32.

²⁶http-3: http://ks4.imsip.info/files/imglnks/usimg/8/8e/IMSLP01658-Beethoven-Septet_op_20.pdf / (Erişim tarihi: 08.04.2019)

literatürüne kazandırdığı solo eserlerin yanı sıra daha az bilinen oda müziği çalışmaları da bulunmaktadır. Özellikle kariyerinin Londra’da geçen kısmında icracılığı ile birçok besteciye ilham olmuş, eserlerin ilk seslendirilişlerinde yer almıştır.

Dragonetti’nin İngiltere yıllarında, Corelli’nin oda müziği eserlerini seslendirdiği bilinmektedir. Dragonetti’nin iki viyolonsel, bir keman veya bir viyolonsel ile trio sonatlara icracı olarak dahil olduğu zamanlarda viyolonsel partisini katladığı görülmektedir. Corelli’nin Op.5 No.9 eseri ise Dragonetti’nin sürekli bas partisine eklediği el yazması bir varyasyon içermektedir. Dragonetti’nin bu varyasyonları Corelli’nin Op.4 No.8 eserinde de mevcuttur.²⁷

Yaylı Kentet No.31, Re Majör eseri iki keman, iki viyola ve kontrbas için bestelenmiştir. Solo kontrbas, keman, iki viyola ve kontrbas için kenteti No.13’ün Adagio bölümünün açılış teması, Haydn’ın 99. Senfonisi’nin ikinci bölümünden alınmıştır. Dragonetti temanın tonunu değiştirerek kullanmıştır.

No. 13 ile aynı çalgılar için yazılmış olan kentet No. 18, 19. yüzyılın özelliklerini taşımaktadır. Kentet No. 31’de kontrbas solo çalgı olarak kullanılmamıştır, iki keman, iki viyola ve kontrbas için yazılan eserin büyük bir kısmında solist niteliğindeki çalgı birinci kemandır.²⁸

Gioachino Rossini (1792-1868), altı adet yaylı sonatını iki keman, viyolonsel ve kontrbas için bestelemiştir. Eserler üflemeli dördlü için de düzenlenmiştir. Eserlerin tamamında İtalya’da ve Avrupa müziğinde önemli rol oynayan iki unsur, İtalyan operası ve İtalyan çalgı ustalığı hakimdir. Eserlerde kuartet yerine sonat terimi kullanılmış, *minuet* bölümünün eksiltilmesiyle hızlı-yavaş-hızlı yapı benimsenmiştir. Bu sebeple Haydn’ın yaylı kuartetlerinden daha çok İtalyan konçertoları ile yakınlık gösterdiği söylenebilir. Rossini’nin eserleri, Corelli ve Boccherini gibi İtalyan bestecilerin büyük katkılarıyla oluşmuş zengin yaylı repertuarına ait son örnekler arasında sayılabilir.²⁹

Rossini, viyolonsel ve kontrbas için “duetto” eserini 1824’te Dragonetti ve amatör viyolonselci Sör David Salomos için yazmıştır. Eser 1968 yılına kadar ortaya çıkmamıştır. Üç bölümlü eser Dragonetti’nin üç telli kontrbası için yazılmıştır.³⁰ Rossini’yi eserde üstün kılan özellik; kalın ses aralığına sahip iki farklı çalgının tınlarının ayırt edilebildiği bir doku yakalamış olmasıdır.

Franz Schubert (1797-1828)’in “D. 803 Oktet”i Beethoven’ın septetiyle birçok benzerlik taşımaktadır. Kullanılan çalgılar bakımından görülen tek fark oktetin ikinci bir keman partisine sahip olmasıdır. Böylece eser tipik bir kuartet düzenini de içinde barındırmaktadır. Eserde orkestra düzenine benzer bir şekilde, ikinci keman partisi birinci kemana destek vermekte ve kontrbas partisi de viyolonsel partisini bir oktav aşağıdan katlamaktadır. Eserdeki armonik yürüyüşler ve bölümler arası ilişkiler yine septeti taklit etmektedir.³¹ Altı bölümden oluşan eserde septetten farklı olarak beşinci bölüm *menuetto* yerine *scherzo* ismini almıştır.

²⁷F. M. Palmer (2004). *Domenico Dragonetti in England (1794-1846): The Career of a Double Bass Virtuoso*. İngiltere: Oxford University Press Inc., s.131.

²⁸<http://liuzzivito.blogspot.com/2011/01/dragonetti-quintets-john-feeny.html> (Erişim tarihi: 03.04.2019)

²⁹M. Cameron (1989). Six “Horrible” Sonatas For String. *The Journal of the International Society of Bassists* Vol.15/2, s. 39-41.

³⁰Palmer (2004), a.g.k., s.103.

³¹Alvaré (2007), a.g.k., s.32-37.

Erken Romantik Dönem'in liedleriyle ünlü bestecisi Schubert'in "Alabalık" adlı eseri, oda müziği literatürünün ve kontrbaslı oda müziği repertuarının sık seslendirilen eserlerden birisi olarak bilinmektedir.

Eserde kontrbas, özellikle herhangi bir çalgıyla desteklenmediği zamanlarda ritim ve bas çizgisini duyurabilmek açısından önemli bir işleve sahiptir. Bu anlamda eserin bel kemiği olarak da düşünülebilir.³²

Klasik Dönem'in Kontrbaslı Oda Müziği Eserleri

Bu bölümde Klasik Dönem'de bestelenmiş kontrbaslı oda müziği eserleri, Murray Grodner'in "Comprehensive Catalogue of Music, Books, Recordings and Videos for the Double Bass" adlı çalışması kaynak alınarak listelenmiştir.*

İki çalgılı eserler

Tablo 1. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı İki Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1732-1809	Joseph Haydn	İki Sonat Op. 8 No. 4 ve 5	Keman veya Viyola ve Kontrbas
1739-1799	Karl Ditters von Dittersdorf	Duetto	Viyola ve Kontrbas
1739-1813	Jan Křitel Vaňhal	Tema ve Varyasyonlar	Viyolonsel ve Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Duo No. 1 Sol Majör (K.423)	Keman veya Viyolonsel ve Kontrbas
1763-1846	Domenico Dragonetti	Si Bemol Majör Duo	Viyolonsel ve Kontrbas
1792- 1868	Gioachino Rossini	Duetto	Viyolonsel ve Kontrbas

Üç çalgılı eserler

Klasik Dönem bestecileri, üç çalgılı oda müziği eserlerinde kontrbasa yaylı ve üflemeli çalgılarla birlikte yer vermiştir. Bunun yanı sıra kontrbasın vokal ile birlikte kullanıldığı eserler de bulunmaktadır (Bkz. Tablo 2)

Tablo 2. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Üç Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1732-1809	Joseph Haydn	Divertimento Do Majör	Keman, Viyola, Kontrbas veya Keman, Viyolonsel, Kontrbas
1736-1809	Johann Albrechtsberger Georg	Divertimento a tre Fa Majör	Keman, Viyola, Viyolonsel veya Kontrbas

³²Raschen (2009), a.g.k., s.22.

*Aşağıda, başlıklara uygun eser örnekleri sunulmuştur. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yeri adlı yüksek lisans tezinde adı geçen kaynaktan derlenen eser listesinin tamamı mevcuttur.

1750-1812	Johannes Matthias Sperger	Trio No.3	Flüt, Viyola, Kontrbas
1754- 1812	Franz Anton Hoffmeister	Solo Quartets 1-3	Keman, Viyola, Viyolonsel/Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Per Questa Bella Mano	Şan, Kontrbas ve Piyano
1770-1827	Ludwig van Beethoven Frank Proto (Arr.)	Mi Bemol Majör Trio No.1	Keman, Viyola ve Kontrbas
1781- 1861	Vincent Novello	Concert Aria: The Mighty Power	Soprano, Kontrbas ve Piyano

Dört çalgılı eserler

Rossini, Hoffmeister, Sperger'in kontrbaslı eserleri oda müziği alanına katkı sağlayan ve sık seslendirilen eserlerdendir (Bkz. Tablo 3)

Tablo 3. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Dört Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1715-1777	Georg Christoph Wagenseil ____ Scholtz (Arr.)	Re Majör Sonat No.1	3 Viyolonsel ve Kontrbas
1750-1812	Johannes Matthias Sperger, Klaus Trumpf (Arr.)	Cassation Re Majör	Flüt, Viyola, Piyano ve Kontrbas Solo
1750-1812	Johannes Matthias Sperger, Klaus Trumpf (Arr.)	Kuartet Re Majör	Flüt, Viyola, Piyano ve Kontrbas Solo
1754- 1812	Franz Anton Hoffmeister Frank Proto (Arr.)	3 Kuartet	Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas Solo
1792-1868	Gioachino Rossini	6 Kuartet Sonatı	2 Keman, Viyolonsel ve Kontrbas

Beş çalgılı eserler

Kontrbas, genellikle eşlik çalgısı olarak yer aldığı kentetlerde sıklıkla kullanılan bir çalgı olmuştur. 19. yüzyıla doğru piyanonun yer aldığı eserlerdeki kullanımı da artmıştır (Bkz. Tablo 4)

Tablo 4. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Beş Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1732-1809	Joseph Haydn	Septet Mi Bemol Majör	Korno, Obua Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1736-1809	Johann Georg Albrechtsberger	Kuintet	2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1739-1813	Jan Křitel Vaňhal Malaric Rudolf (Arr.)	Divertimento	Keman, Viyola, 2 Korno ve Kontrbas
1743-1805	Luigi Boccherini	Menuet from Quintet No.2	2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1754-1812	Franz Anton Hoffmeister	Divertimento	2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Eine Kleine Nacht Musik (K.V. 525)	2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1778-1837	Johann Nepomuk Hummel	Kuintet, Op. 87	Piyano, Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1784-1853	George Onslow	Kuintet No.11	2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1784-1853	George Onslow	Kuintet No.18 Mi Bemol Majör	2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1797-1828	Franz Schubert	Kuintet La Majör, Op. 114, "Trout"	Piyano, Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas

Altı çalgılı eserler

Altı çalgılı eserlerde, özellikle divertimento, cassation, noktürn türünde Haydn ve Mozart ile birlikte pek çok bestecinin kontrbasa yer verdiği görülmektedir (Bkz. Tablo 5)

Tablo 5. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Altı Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1737-1806	Johann Micheal Haydn	Divertimento Do Majör 'Der Geburtstag'	Flüt, Obua, 2 Keman, Viyolonsel ve Kontrbas
1737-1806	Johann Micheal Haydn	Notturmo Fa Majör (Perger No. 106)	2 Korno, 2 Keman, Viyola Kontrbas

1739-1813	Jan Křitel Vaňhal Malaric Rudolf (Arr.)	Cassation Re Majör	Flüt, Keman, Viyola, 2 Korno ve Kontrbas
1743-1805	Luigi Boccherini	Sextet No.2 Mi Bemol Majör, Op. 42	2 Obua, 2 Korno, Fagot ve Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Divertimento No.7 (K.V. 2015)	Fagot, 2 Korno, Keman, Viyola, Kontrbas
1770-1827	Ludwig van Beethoven	Sextet, Op.818	2 Korno, 2 Keman, Viyola ve Kontrbas

Yedi çalgılı eserler

Üflemeli çalgılar ve piyano ile birlikte kullanımı artan kontrbasın, öncelikli olarak Beethoven'ın septetiyle ön plana çıktığı bilinmektedir. Sık seslendirilen eserlerin başında gelen septetin yanı sıra Hummel, Lancher ve Moscheles'in eserleri dikkat çekmektedir (Bkz. Tablo 6)

Tablo 6. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Yedi Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1770-1827	Ludwig van Beethoven	Septet Mi Bemol Majör, Op.20	Klarnet, Fagot, Korno Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1778-1837	Johann Nepomuk Hummel	Military Septet, Op. 114	Flüt, Klarnet, Trompet, Keman, Viyolonsel, Piyano ve Kontrbas
1778-1837	Johann Nepomuk Hummel	Septet Re Majör, Op. 74	Flüt, Obua, Korno, Viyola, Viyolonsel, Kontrbas ve Piyano
1794-1870	Ignaz Moscheles	Septet, Op.88	Klarnet, Korno, Keman, Viyola, Viyolonsel, Kontrbas ve Piyano
1796-1868	Franz Berwald	Storr Septet	Klarnet, Fagot, Korno, Keman, Viyola, Viyolonsel, Kontrbas
1797-1828	Franz Schubert	2 Bölümlü Septet	Klarnet, Fagot, Korno, Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1803-1890	Franz Lachner	Septet Mi Bemol Majör	Flüt, Klarnet, Korno, Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1804-1857	Mihail Glinka	Septet	Obua, Fagot, Korno, 2 Keman, Viyolonsel ve Kontrbas

Sekiz çalgılı eserler

Kontrbas, Schubert'in oktetinde olduğu gibi benzer çalgı kullanımına sahip Ries ve Spohr'un eserlerinde görülmektedir (Bkz. Tablo 7)

Tablo 7. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Sekiz Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1784-1838	Ferdinand Ries	Octet, Op.96	Piyano, Klarnet, Fagot, Korno, Keman, Viyola, Viyolonsel, Kontrbas
1784-1859	Ludwig Spohr	Octet Mi Majör, Op. 32	Klarnet, 2 Korno, Keman, 2 Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1797-1828	Franz Schubert	Octet Fa Majör, Op.166	Klarnet, Fagot, Korno, 2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas

Dokuz çalgılı eserler

Öncelikle yaylı ve üfleli çalgılar ile birlikte olmak üzere, dokuz çalgıdan oluşan eserlerinde kontrbas eşlik konumunda kullanıldığı görülmektedir. Bu türde Haydn'ın yanı sıra Spohr ve Krommer'in eserleri de ön plana çıkmaktadır (Bkz. Tablo 8)

Tablo 8. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı Dokuz Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1732-1809	Joseph Haydn	Cassation Sol Majör	2 Obua, 2 Korno, 2 Keman, 2 Viyola ve Kontrbas
1732-1809	Joseph Haydn	Divertimento Do Majör (Hob.II, 17)	2 Klarnet, 2 Korno, 2 Keman, 2 Viyola ve Kontrbas
1754- 1812	Franz Anton Hoffmeister	Serenade Mi Bemol Majör	2 Obua veya 2 Flüt, 2 Klarnet, 2 Fagot, 2 Korno, Kontrfagot veya Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart, A.Einstein (Arr.)	Sinfonia Si Bemol Majör, K45B	2 Obua, 2 Korno, 2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas
1759-1831	Franz Krommer	Konçertino, Op.18	Flüt, Obua, 2 Korno, 3 Keman, Viyolonsel, Kontrbas
1784-1859	Ludwig Spohr	Nonet Fa Majör, Op.31	Flüt, Obua, Klarnet, Fagot, Korno, Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas

On bir çalgılı eserler

Geniş oda müziği topluluklarında kontrbas ile birlikte kullanılan çalgıların çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Kontrbasın kullanıldığı oda müziği eserlerine üfleli çalgıların yanı sıra vurmali çalgılar da dâhil olmuştur (Bkz. Tablo 9)

Tablo 9. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı On Bir Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart A. Einstein (Arr.)	Galmathias Musicum	2 Obua, Fagot, 2 Korno, 2 Keman, Viyola, Viyolonsel, Kontrbas ve Piyano
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Sonat No. 14	Org, 2 Keman, Viyolonsel, Kontrbas, 2 Obua, 2 Korno, Trompet, Timpani

On iki çalgılı eserler

Oda müziğine katkı sağlayan önemli bestecilerin başında gelen Haydn, on iki çalgı için yazdığı eserlerde kontrbasa yer vermiştir (Bkz. Tablo 10)

Tablo 10. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı On İki Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1732-1809	Joseph Haydn	Beş Allemande	Flüt, 2 Obua, Fagot, 2 Trompet, 2 Korno, 2 Keman, Viyolonsel ve Kontrbas
1732-1809	Joseph Haydn	On Menuet	Flüt, 2 Obua, 2 Klarnet, Fagot, 2 Korno, 2 Keman, Viyolonsel ve Kontrbas
1746-1811	Frantisek Adam Jan Mica	Concertino Notturmo	2 Obua, 2 Korno, 2 Fagot, 3 Keman, 2 Viyola ve Kontrbas
1750-1792	Antonio Rosetti	Partita Fa Majör	2 Flüt, 2 Obua, 2 Klarnet, 2 Fagot, 3 Korno, Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Mawsonic Funeral Music (K.V. 477)	2 Obua, Klarnet, Kontrfagot, 2 Korno, Korangle, 2 Keman, Viyola, Viyolonsel ve Kontrbas

On üç çalgılı eserler

Haydn, Mozart ve Beethoven'ın kontrbası geniş oda müziği topluluklarında çeşitli çalgılar ile birlikte kullandıkları ve repertuvara zengin eserler kazandırdıkları görülmektedir.

Tablo 11. Klasik Dönem Oda Müziği Repertuarında Kontrbasın Yer Aldığı On Üç Çalgılı Eserler

DÖNEM	BESTECİ	ESER	ÇALGILAR
1732-1809	Joseph Haydn	Oyuncak Senfonisi	2 tiz ses, Piyano, 7 Oyuncak Çalgısı, 2 Keman ve Kontrbas
1756-1791	Wolfgang Amadeus Mozart	Serenade No.10	2 Obua, 4 Klarnet, 2 Fagot, 4 Korno ve Kontrbas
1770-1827	Ludwig van Beethoven	Twelve Contra Dances	Flüt, 2 Obua, 2 Klarnet, 2 Fagot, 2 Korno, 2 Keman, Viyolonsel ve Kontrbas

Klasik Dönem'den Romantik Dönem'e Geçiş Değerlendirmesi

Kontrbasın 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda geniş oda müziği grupları içinde standart bir kullanımı görülmemektedir. Sadece yaylı grupların içinde yer almamış, aynı zamanda yaylı çalgılar, üflemeli çalgılar ve piyanonun da bir arada bulunduğu topluluklarda da kullanılmıştır.

Beethoven'ın septetinde, kontrbasa yer vermesinin özellikle Viyana ve Paris çevresinde diğer bestecilere rol model olduğu düşünülmektedir. Bu bestecilere Schubert, Louis Spohr (1784-1859) ve Franz Lachner (1803-1890) örnek verilebilir. Hepsi aynı yıllarda Paris çevresinde aktif besteciler olan George Onslow (1784-1853) (nonet ve kentetler), Adolphe Blanc (septet) ve Louise Farrenc (nonet) oda müziği eserlerinde kontrbas kullanmışlardır.³³

Ferdinand Ries (1784-1838) septet ve oktet eserlerinde kontrbasa yer vermiştir. 1820'de Op. 100 eserinin seslendirilmesinde Londra Filarmoni Orkestrası üyeleri ile birlikte Dragonetti de yer almıştır. Oktet Op.128 ve Kentet Op.74 eserlerinin seslendirmelerinde de Dragonetti'nin yer aldığı belirtilmektedir.³⁴

Dragonetti'nin performansından etkilenen bir başka besteci de George Onslow'dur. 1826'da onuncu kenteti Op.32'nin ilk seslendirilişinde kontrbasın esere dâhil oluşunu şu şekilde anlatılmaktadır:

Erken dönem kuartetleri iki viyolonsel içeriyordu fakat İngiltere'deki bir konsere viyolonselcinin gelememesinden dolayı partiyi çalması için Dragonetti'ye teklif götürüldü. Onslow, kontrbasın beklenen etkiyi veremeyeceği düşüncesiyle öncelikle teklifi reddetse de, parti konserde Dragonetti tarafından çalındı. Birkaç ölçü sonra kontrbasın verdiği etkiden memnun olan bestecinin önceki eserleri Paris Operası'nın kontrbasçısı Gouffe tarafından kontrbasa uyarlanarak tekrar düzenlendi.³⁵

³³Alvaré (2007), a.g.k., s. 2-3.

³⁴Palmer (2004), a.g.k., s.174.

³⁵A.K. Yazdanfar (2010). The string quintets of George Onslow. *The Journal of the International Society of Bassists Vol.34 No:1*, s. 48.

Görsel 3. 5. Onslow Kentet No. 11, Op. 33, Ölçü: 13-22, (ilk edisyon) Breitkopf&Hartel, 1827-1828.³⁶

George Onslow'un oda müziği eserleri Klasik ve Erken Romantik Dönem'de kontrbasın rolünü etkinleştirmiştir. 19. yüzyıl Fransa'sında 36 yaylı kuartet ve 34 yaylı kentet ile üretken bir isim olan George Onslow, eserlerinde daha çok Viyana geleneğini benimsemiştir.³⁷

Charles Baudiot'un (1773-1849) kenteti ve Nicholar Bochsa'nın (1789-1886) septeti de kontrbas içeren eserler arasındadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, Klasik Dönem içinde kontrbasın oda müziği repertuarındaki yeri incelenmiş, kontrbasın genel kullanımına ve eser örneklerine yer verilmiştir. Bununla birlikte Klasik Dönem özellikleri üzerinde durulmuş, Barok ve Romantik Dönem ile ilgili bağlantılara değinilmiştir. Ayrıca, çalışma kontrbaslı oda müziği gruplarından ve Türk bestecilerin kontrbaslı oda müziği eserlerinden örnekler de içermektedir.

Tarih boyunca bas çalgılar klasik müzikte, dolayısıyla oda müziğinde önemli bir rol oynamışlardır. Çalgıların kullanılış şekillerinin teknik kapasitelerine ve klasik müzik dönemlerinin geleneklerine bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Barok Dönem'de sürekli bas geleneğinin bir parçası olan kontrbas, Klasik Dönem'de ayrı partilerde yer almaya başlamıştır. Romantik Dönem'de ise birçok besteci, eserlerinde gerek eşlik gerekse solo partilerde kontrbasa yer vermiştir. Kontrbas, 21. yüzyıla gelindiğinde geleneksel kullanımının yanı sıra deneysel çalışmalarla da zengin bir repertuvara sahip olmuştur.

Klasik Dönem, kontrbasın yalnızca eşlik yapma işlevinden sıyrılarak, solo kimlik kazanmaya başladığı önemli bir süreç olmuştur. Kontrbasın solo kullanımına bağlı olarak değer kazanmasının, bugünkü konumuna erişmesinde etkili bir oynadığı düşünülmektedir.

Sperger, Hoffmeister, Dragonetti ve Dittersdorf gibi Klasik Dönem kontrbasçı ve bestecilerinin ürettikleri eserler, solo kontrbas literatürünün yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu besteciler, oda müziği

³⁶M. Montgomery (2017). Double Bass Parts for String Quintets of the 18th and 19th Centuries?. *The Journal of the International Society of Bassists* Vol.39/3, s. 25.

³⁷A.K. Yazdanfar (2010), a.g.k., s. 47-49.

türündeki eserlerde kontrbasa yer vermiş ve aynı zamanda solo çalgı olarak ön planda tutmuşlardır. Klasik Dönem bestecilerinin oda müziği eserlerinde kontrbası eşlik konumunun yanı sıra solo olarak kullanmalarının, kontrbasın oda müziğinde yer edinmesini sağlayan bir adım olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, oda müziği eserlerinde kontrbasın vazgeçilmez bir üye olarak benimsenmesinin temellerinin Klasik Dönem’de atıldığı söylenilebilir.

Yapılan araştırma çerçevesinde ve kaynakların incelenmesinde Klasik Dönem’de bestelenen birçok oda müziği eserinde kontrbasın yer aldığı görülmektedir. Klasik Dönem’in en sık kullanılan bas çalgısı viyolon/kontrbas için üretilen eserler 21. yüzyılda modern kontrbasa uyarlanarak seslendirilebilmektedir.

Bu araştırma, oda müziğinde kontrbasın yeri ve öneminin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılması açısından kaynak teşkil etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma içinde yer verilen Klasik Dönem’in kontrbaslı oda müziği eserleri listelerinin icracılara katkı sağlayacağı ve yol göstereceği düşünülmektedir. Çalışmanın, başta konservatuvar öğrencileri ve kontrbas yorumcuları olmak üzere, bu konu üzerinde çalışan araştırmacılara da ışık tutması umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

BASILI KAYNAKLAR

- Bashford, C. (2001). *New Grove Dictionary of Music and Musician, 2nd edition vol.3*, Oxford University Press.
- Brun, P. (2000). *A New History of Double Bass*. Fransa: Paul Brun Productions.
- Grodner, M. (2000). *Comprehensive Catalog of Music, Books, Recordings and Videos for The Doublebass*. (4/1). ABD: Grodner Publications.
- İlyasoğlu, E. (1996). *Zaman İçinde Müzik, 4. Baskı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mimaroglu, İ. (2014). *Müzik Tarihi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Palmer, F. M. (2004). *Domenico Dragonetti in England (1794-1846): The Career of a Double Bass Virtuoso*. İngiltere: Oxford University Press Inc.
- Planyavsky, A. (1998). *The Baroque Double Bass Viyolone*. (Çev: J. Barket). ABD: Scarecrow Press, Inc.
- Say, A. (2003). *Müzik Tarihi 5. Baskı*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

TEZLER

- Akkor, H. Ö. (2009). *Kontrbas Eğitiminde Çağdaş Türk Müziği Eserlerinin Yeri ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alvaré, A. L. (2007). *Septets, Octets, Notets: Romantic Chamber Music In Its Cultural Context*, University of Nebraska, Master of Music
- Çelebioğlu, B. (2002). *Johannes Brahms’ın Piyanolu Oda Müziği Eserlerinin Yapısal İncelemesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kompozisyon Anasanat Dalı Oda Müziği Programı.
- Dökmeci, S.C. (2012). *Solo Kontrbasın Gelişim Süreci*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eryılmaz, U. (2012). *Viyana Klasik Döneminde Kontrbas Çalgısının Yeri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gezen, G. (2011). *Orkestranın Evrim Sürecinde Kontrbas’ın İşlevsel Gelişimi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Gül E. (2002). *Kontrbasın Tarihsel Gelişiminde Giovanni Bottesini*. Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Raschen, G. (2009). *Chamber Music With Double Bass: A New Approach To Function and Pedagogy*, University of North Texas, Doctor of Musical Arts.

Yazıcıoğlu, S. (2006). *Kontrabas'ın Yapısı ve Tarihsel Gelişimi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MAKALELER

Cameron, M. (1989). Six "Horrible" Sonatas For String. *The Journal of the International Society of Bassists Vol.15/2*, s. 39-41.

Gandara, X. C. (2002). The Doublebass in the Chamber Music of Luigi Boccherini (Çeviri: Roberto Aymes) *The Journal of the International Society of Bassists Vol.26 /1*, s. 9-11.

Griffel, L. M. (2005). Der tod und die forelle: new thoughts on schubert's quintet. *Current Musicology, No. 79 & 80*. ABD: Trustees of Columbia University in the City of New York.

Hoock, C., Levitt L. And Muroki K. (2011). The Bassist's Guide to Chamber Music and Ensembles. ISB Convention Panel Discussion. ABD: San Francisco University

Hull, A. E. (1929). The earliest known string-quartet. *The Musical Quarterly*, Sayı XV/1, s.72.

Jacobson, H. (1988). The edition of an unpublished contrabass solo-quartet by Franz Hoffmeister. *The Journal of the International Society of Bassists Vol.15/1*, s. 58-61.

Montgomery, M. (2017). Double bass parts for string quintets of the 18th and 19th centuries?. *The Journal of the International Society of Bassists Vol.39/3*, s. 21-25.

Tanınmış, G. E. (2006). Oda müziği üzerine nitel bir çalışma. *İdil Dergisi*, 2 (8), s. 92-105.

Yazdanfar, A.K. (2010). The string quintets of George Onslow. *The Journal of the International Society of Bassists Vol.34/1*, s. 48.

İNTERNET KAYNAKLARI

http-1:<http://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 05.04.2019)

http-2:http://courses.lumenlearning.com/musicapp_historical/chapter/string-quartet/ (Erişim tarihi: 05.04.2019)

http-3:http://ks4.imslp.info/files/imglnks/usimg/8/8e/IMSLP01658-Beethoven-Septet_op_20.pdf (Erişim tarihi: 08.04.2019)

http-4:<http://liuzzivito.blogspot.com/2011/01/dragonetti-quintets-john-feeny.html>(Erişim tarihi: 03.04.2019)

http-5:www.paulnemeth.com (Erişim Tarihi: 11.05.2019)

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is to examine the historical process regarding the use of contrabass in musical pieces created for chamber music in the Classical Period, to include some examples and to draw attention to the musical pieces composed in a classical style during that period. In addition, chamber music pieces of the Classical Period compiled from the contrabass repertoire were listed and made available for all contrabass performers and especially for the students. Polyphony developed in the Middle Age in Europe brought different instruments and tones to music, enriched musical creativity and supported the universal impersonation of music. Bass instruments emerged in accordance with the sound width required for polyphony and the need for different tones. Moreover, scientific, technical and artistic developments in the Renaissance Period started in the last period of the Middle Age raised the expectations in the musical field as well. These expectations have caused instruments to develop their capacities and variety. During the evolution process of bass instruments, the contrabass has gone through various phases before reaching its modern form. In addition to its complementary role and usage as a solo instrument in the orchestra, it had a place in chamber music. Moreover, a separate repertoire was created from musical pieces of contrabass chamber music. It is known that the number of musical pieces of contrabass chamber music exceed 4000 in the 21. Century. Chamber music starting as a vocal music type was performed in a small room or hall in the palace for the noble class. The concept of chamber music evolving over time had a different identity and moved to the concert halls and reached large audiences. The content of the study focuses on examining the place, function and usage of the contrabass in chamber music performed in the Classical Period. The three main elements of the study, the Classical Period, chamber music and the contrabass were examined in a general framework under separate titles. As a result, an evaluation about the usage of contrabass in

chamber music was made. While focusing on the Classical Period, connections about the Baroque and Romantic Periods were also included in order to show their interaction and musical pieces listed in the scope of the research were only limited to chamber musical pieces. First of all, the physical definition of the contrabass was made and then its historical development, its place in the orchestra and usage as a solo instrument was addressed in the study. The development of chamber music and the usage of the contrabass in chamber music according to the periods was examined. As for the last part of the study, the characteristics of the Classical Period, Classical Period chamber music pieces with contrabass and the evaluation of the transition from the Classical Period to the Romantic Period were presented. The contributions of composers who have created musical pieces as solos and for the chamber music was discussed in order to understand the usage of the contrabass in chamber music during the Classical Period. The printed publications available such as books, articles, papers, masters and doctorate theses about the Classical Period, chamber music and contrabass were examined during the preparation of the study. In addition to the Turkish sources, international literature was also reviewed as much as possible and international academic databases were scanned. Although it is seen that the instruments name in the literature is used as “kontrabas” in its Turkish usage, its spelling as “kontrbas” was used in the study based on the Turkish Language Association Turkish Dictionary. Bass instruments played an important role in classical music as well as in chamber music throughout the history. It was seen that the use of the instruments changed according to their technical capacity and the traditions of classical music periods. The contrabass, which was always a part of the bass tradition in the Baroque Period, started to be included in separate parties in the Classical Period. As for the Romantic Period, many composers included contrabass as a complementary role and in solo parties in their musical works. The contrabass has a rich repertoire in traditional usage in addition to the experimental works in the 21. Century. The Classical Period was an important period for the contrabass eluding its function as being only a complimentary instrument and starting to gain a solo identity. It has been believed that gaining a value for its solo use had a role in terms of its status today. Musical pieces created by Classical Period contrabassists and composers such as Sperger, Hoffmeister, Dragonetti and Dittersdorf establish the building blocks of the solo contrabass literature. These composers have included contrabass in their chamber music pieces and they have prioritized it as a solo instrument. It has been noted that Classical Period composers using the contrabass as a solo instrument alongside its place as a complementary instrument in their chamber music pieces was the step for contrabass to take place in chamber music. In this sense, it could be stated that the foundations for the contrabass being internalized as an indispensable element of chamber music pieces were laid in the Classical Period. Within the framework of the study and the literature review, it is seen that the contrabass takes place in various chamber music works composed in the Classical Period. Musical pieces created for the most frequently used bass instrument of the Classical Period, violin/contrabass, can be adapted to the modern contrabass and performed in the 21. Century. This study was conducted in order to constitute a source for a more comprehensive understanding for the place and importance of the contrabass in chamber music. It is believed that the lists of contrabass chamber music pieces from the Classical Period included in the study will contribute to the performers and lead them. It is noted that the study will shed light for researchers studying on this field and for conservatory students and contrabass performers.